

ΤΡΟΠΟΙ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

Γεώργιος Χρ. Τσιγάρας
Επ. Καθηγητής Δ.Π.Θ.

Τα μνημεία που σώθηκαν στη Θράκη από τη βυζαντινή περίοδο είναι λίγα. Η γεωγραφική συνάφεια με την Κωνσταντινούπολη, –η Θράκη είναι συνέχεια της Κωνσταντινούπολης–, αποτελεί θετικό, αλλά ταυτόχρονα και αρνητικό παράγοντα για την τύχη των μνημείων της περιοχής.

Τα θρησκευτικά μνημεία βρίσκονται διάσπαρτα στη Θράκη, παρουσιάζουν ωστόσο ιδιαίτερη πυκνότητα στους οικισμούς που διαδραμάτισαν ιστορικό ρόλο, τόσο στη βυζαντινή όσο και στην οθωμανική περίοδο. Αναφέρονται ενδεικτικά το βυζαντινό Πολύστυλο (Αβδηρα), το μοναστικό κέντρο του Παπικίου όρους, η Ξάνθη και η Γενισέα, η Κομοτηνή και το Διδυμότειχο, το Τζαμί του Διδυμοτείχου, το Γενί Τζαμί της Κομοτηνής, ο μπεκτασικός τεκές του Κιουτουκλού Μπαμπά στο Σέλινο της Ξάνθης, το Τζαμί του Αχμέτ πασά στη Γενισέα. Στη βόρεια ορεινή περιοχή κυριαρχούν τα μουσουλμανικά μνημεία, ωστόσο διασώζονται ερείπια χριστιανικών ναών, σπαράγματα και τεκμήρια της ιστορικής πορείας της περιοχής.

Τα θρησκευτικά μνημεία της Θράκης συγκροτούν ένα ενιαίο σύνολο. Παρά τις διαφορετικές λατρευτικές τους χρήσεις, ο φυσικός χώρος που τα συνδέει, αλλά και η κοινή ιστορική τους διαδρομή λειτουργούν ως συνεκτικοί δεσμοί, ώστε να αναγνωρίζει κανείς σ' αυτά κοινά ιστορικά και καλλιτεχνικά χαρακτηριστικά, σε μια περιοχή όπου για αιώνες συμβιώνουν χριστιανοί και μουσουλμάνοι. Στα μνημεία αυτά ανιχνεύονται κοινά καλλιτεχνικά χαρακτηριστικά, αφού είναι γνωστό ότι ο τόπος και ο άνθρωπος διαμορφώνουν τη ζωή και αυτή με τη σειρά της τον τρόπο συνύπαρξης και τους κανόνες πολιτισμού.

Οι μουσουλμάνοι οργανώνουν τη ζωή τους γύρω από τα τεμένη, οι χριστιανοί γύρω από τις εκκλησίες και οι μπεκτασίδες τουρκομάνοι προσεύχονται στους τεκέδες και στα ταφικά μνημεία των αγίων τους, που βρίσκονται σε αρκετά σημεία της Θράκης. Σ' αυτή τη διαφορετικότητα των μνημείων αποτυπώνεται η ιστορία της περιοχής, τα μνημεία συναποτελούν ένα δίκτυο από τοπόσημα και λειτουργούν ως μαρτυρίες της ιστορικής πορείας της περιοχής. Τα χριστιανικά μνημεία μαρτυρούν για την από πολλών αιώνων παρουσία των χριστιανών που διαμόρφωσαν και σφράγισαν το πολιτιστικό πρόσωπο της Θράκης, τα τεμένη του Διδυμοτείχου και της Κομοτηνής απηχούν την κατάκτηση της περιοχής από τους Οθωμανούς και οι μπεκτασικοί τεκέδες τεκμηριώνουν τη διαφορετικότητα στη θρησκευτική και λατρευτική ζωή των μουσουλμάνων. Αν στις ομάδες αυτές των μνημείων υπολογίσουμε τις καπναποθήκες και τις ιδιωτικές κατοικίες, τότε καθίσταται σαφές

ότι στα μνημεία της Θράκης αποτυπώνεται η δημογραφική σύνθεση των κατοίκων της, η καταγωγή τους, οι καλλιτεχνικές τους προτιμήσεις, η κοινωνική διαστρωμάτωση, η επαγγελματική οργάνωση και οι επαγγελματικές τους σχέσεις.

Τα μνημεία αυτά αποκτούν και μια παιδαγωγική-διδασκτική σημασία, αφού αποτελούν ορατά τεκμήρια της ιστορίας και της θρησκευτικής ιστορίας της Θράκης. Η σημασία τους για τη μελέτη της τοπικής ιστορίας και της αισθητικής και θρησκευτικής αγωγής των μαθητών είναι προφανής. Η διδακτική αξιοποίηση των ιστορικών, αρχιτεκτονικών, εικονογραφικών και θρησκευτικών πληροφοριών που φέρουν τα ίδια τα μνημεία αποτελεί μια καλή ευκαιρία για τη γνωριμία των μαθητών με τα μνημεία καθαυτά αλλά και με την παρουσίαση των καλλιτεχνικών χαρακτηριστικών τους μπορεί ο μαθητής να ψηλαφήσει την κοινή ιστορική και καλλιτεχνική πορεία των χριστιανών και μουσουλμάνων στη Θράκη.

Είναι πράγματι αληθές ότι η παρουσία και κυρίως η λειτουργία των θρησκευτικών μνημείων στη Θράκη τεκμηριώνει τό γεγονός ότι οι θρησκευτικές και πολιτιστικές παραδόσεις βρίσκονται σε διάλογο. Σ' έναν διάλογο που έχει μεν πολλές δυσκολίες, γιατί πρέπει να θέσει στο περιθώριο τις εκατέρωθεν προκαταλήψεις. Ωστόσο, αυτός ο διάλογος στη Θράκη έχει μια παράδοση που κρατά από τη βυζαντινή εποχή και εκφράστηκε από τον μεγάλο άγιο της Εκκλησίας, τον Αρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης Άγιο Γρηγόριο Παλαμά. Η μακρόχρονη «έν διαλόγω» συνύπαρξη των δύο μεγάλων μονοθεϊστικών θρησκειών στη Θράκη, διαμόρφωσε τον τρόπο για την ειρηνική συμβίωση των κατοίκων της περιοχής και ο τρόπος αυτός εκφράστηκε ως πολιτισμός μέσα από τα λατρευτικά μνημεία. Τα θρησκευτικά μνημεία, τόποι λατρείας καί προσευχής, εκκλησίες και τζαμιά, είναι για τους Θρακιώτες εικόνες οικείες, καλλιτεχνικά σχήματα και αρχιτεκτονικές μορφές που ενώνουν τους κατοίκους της περιοχής. Είναι μια πραγματικότητα που βιώνουν οι Θρακιώτες, αυτή του σεβασμού του προσώπου και της πολιτιστικής ιδιαιτερότητας του άλλου.

Η πεποίθηση ότι τόσο η χριστιανική όσο και η μουσουλμανική τέχνη αποτελούν παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά και ταυτόχρονα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του τόπου που γεννηθήκαμε ή αγαπήσαμε και στον οποίο κατοικούμε είναι λόγος που μας κάνει να πιστεύουμε ότι τα μνημεία στη Θράκη αξίζει να μελετηθούν αλλά και να προβληθούν στα σχολεία της περιοχής ως παραδείγματα διαλόγου, συνύπαρξης και καλής γειτονίας, γιατί αποκαλύπτουν έναν άγνωστο ίσως στους πολλούς θρησκευτικό θησαυρό, ο οποίος μέσα από την ποικιλία και την ιδιαιτερότητά του διαμορφώνει το πολιτιστικό πρόσωπο της Θράκης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Μ. Αναγνωστίδης, Μελέτη-πρόταση αναστήλωσης και αναπαλαίωσης Μητροπολιτικού Ναού Κοιμήσεως Θεοτόκου Κομοτηνής, *Θρακική Επετηρίδα* 7 (1987-1990).
- Ν. Βαφείδης, Βυζαντινόν παρεκκλήσιον της Αγίας Αικατερίνης εν Διδυμοτείχω της Θράκης, *Αρχαίον Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού* 22 (1957).
- Γ. Βογιατζής, *Η πρώτη οθωμανοκρατία στη Θράκη. Άμεσες δημογραφικές συνέπειες*, Θεσσαλονίκη 1998.
- Π. Α. Γεωργαντζής, *Η Μητρόπολις Τραϊανουπόλεως και αι επισκοπαί αυτής. Συμβολή εις την εκκλησιαστικήν ιστορίαν της Θράκης*, Ξάνθη 1981.
- Α. Ι. Γουρίδης, *Διδυμότειχο, μία άγνωστη πρωτεύουσα*, Διδυμότειχο 2008.
- Δ. Ευγενίδου, Τα βυζαντινά Κάστρα στη Μακεδονία και τη Θράκη, *Αρχαιολογία* 51 (Ιούνιος 1994).
- Ε. Χ. Ζεγκίνης, *Ο Μπεκτασισμός στη Δυτική Θράκη. Συμβολή στην ιστορία της διαδόσεως του Μουσουλμανισμού στον ελλαδικό χώρο*, Θεσσαλονίκη 1996.
- Ν. Ζήκος, Βυζαντινό Οδοιπορικό στη Θράκη, *Αρχαιολογία* 13 (Νοέμβριος 1984).
- Ν. Καλλιντζή - Δ. Τερζοπούλου - Ν. Ζήκος - Σ. Δαδάκη, *Άβδηρα - Πολύστυλον (Αρχαιολογικός Οδηγός)*, Ξάνθη 1998.
- Φ. Κοτζαγεώργης, *Μικρές πόλεις της ελληνικής χερσονήσου κατά την πρώτη νεότερη εποχή: Η περίπτωση της Ξάνθης (15^{ος} - 17^{ος} αι.)*, έκδ. Ιεράς Μητροπόλεως Ξάνθης και Περιθεωρίου, Ξάνθη 2008.
- Ε. Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου, Στο σπήλαιο των Αγίων Θεοδώρων, *Byzantinische Forschungen* 14 (1989).
- Ν. Α. Κυνηγόπουλος, *Άγιος Νικόλαος. Το μετόχι της Ι. Μ. Βατοπαιδίου στο Πορτο-λάγος Ξάνθης*, Θεσσαλονίκη 1999.
- Χ. Κωνσταντινίδη, Παρατηρήσεις σε παραστάσεις ιεραρχών στο καθολικό της Μονής Παναγίας Κοσμοσώτειρας στη Βήρα, *Byzantinische Forschungen* 14,1 (1989), 14,2, πίν. 97-102.
- Λ. Λαούρδα - Ε. Γεωργιάδου-Κούντουρα, *Ναοί του 19^{ου} αιώνα στο Διδυμότειχο και στο Σουφλί*, Θεσσαλονίκη 2004.
- Δ. Α. Μαυρίδης (επιμ.), *Ξάνθη η πόλη με τα χίλια χρώματα*, Ξάνθη 2008.
- Αρχιμ. Παντελεήμων Μουτάφης, *Μονές της Θράκης*, Αθήνα 2008.
- Χ. Μπακιρτζής - Δ. Τριαντάφυλλος, *Θράκη, (Πολιτιστικοί Οδηγοί)*, Αθήνα 1988.
- Χ. Μπακιρτζής, *Βυζαντινή Θράκη, 330-1453*, Θράκη, Αθήνα 1994.
- Χ. Μπακιρτζής, *Περί της χρονολογήσεως των τοιχογραφιών της Κοσμοσώτειρας, ΙΗ' Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών, Μόσχα 1991, Περιλήψεις ανακοινώσεων*, Π.
- Ε. Α. Παπαθανασίου, *Ήδε κόνις. Νεώτερες θρακικές ελληνικές επιγραφές, Συμβολή Ι*, Θεσσαλονίκη 2005.

- Στ. Σίνος, Η μονή της Κοσμοσωτείρας της Βήρας και η ιστορία του οικισμού της κατά τους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους, Αφιέρωμα στον καθηγητή Γ. Μπακαλάκη, *Θρακική Επετηρίδα* 7 (1987-1990).
- Γ. Χρ. Τσιγάρας, *Εκκλησίες της Ιεράς Μητροπόλεως Ξάνθης και Περιθεωρίου*, Ξάνθη 2004.
- Γ. Χρ. Τσιγάρας (επιμέλεια), *Θρησκευτικά Μνημεία στο Νομό Ξάνθης*, Ξάνθη 2005.
- Γ. Χρ. Χαριζάνης, Ο μοναχισμός στη Θράκη κατά τους βυζαντινούς αιώνες, Θεσσαλονίκη 2003.
- E. H. Ayverdi, *Avrupa'da Osmali mimarî eserleri*, 6, İstanbul 1982.
- İ. Bıçakçı, *Junanistan'da Türk mimarî eserleri*, İstanbul 2003.
- N. Çam, *Yunanistan'daki Türk eserleri, Turkish Monuments in Greece*, Ankara 2000.
- V. Demetriades, Vakifs along the Via Egnatia, *The Via Egnatia under Ottoman Rule 1380-1699*, στο: *Halcyon Days in Grete II*, A Symposium Held in Rethymnon 9-11 January 1994, Rethymnon 1996.
- M. Kiel, Observations on the History of Northern Greece during the Ottoman Rule – The Turkish Monuments of Komotini and Serres, *Balkan Studies* 12 (1971).
- M. Kiel, The oldest monuments of Ottoman-Turkish Architecture in the Balkans, *Sanat Tarihi Yilligi* XII (1982).
- H. J. Kissling, *Beiträge zur Kenntnis Thrakiens im 17. Jahrhundert*, Wiesbaden 1956.
- J. Koder – P. Soustal – Al. Koder, Aigaion Pelagos. Die nördliche Ägäis, (*Tabula Imperii Byzantini* 10), Wien 1998.
- R. Ousterhout, Where was the Tomb of Isaac Komnenos? *Eleventh Annual Byzantine Studies Conference*, Abstracts of Papers, Toronto 1985.
- R. Ousterhout, The palaeological architecture of Didymoteicho, *Byzantinische Forschungen* XIV,1 (1989).
- R. Ousterhout – Α. Γουρίδης, Ένα βυζαντινό κτήριο δίπλα στον Άγιο Αθανάσιο Διδυμοτείχου, *AEMΘ* 5 (1991).
- R. Ousterhout – St. Sinos, Die Klosterkirche der Kosmosotteira in Bera (Vira), (*Byzantinisches Archiv* 16), München 1985.
- M. Panagiotidi, The Wall-Paintings in the Church of the Virgin Kosmosoteira at Ferai (Vira) and Stylistic Trends in 12th Century Painting, *Byzantinische Forschungen* 14,1 (1989), 14,2 (1989), πίν. 130-189.
- St. Sinos, Die Klosterkirche der Kosmosoteira in Bera (Vira), (*Byzantinisches Archiv* 16), München 1985.
- P. Soustal, Thrakien, Thrake, Rodope und Haimimontos, (*Tabula Imperii Byzantini* 6), Wien 1991.